

***ПАВЛИК Надія,**
докторка педагогічних наук, доцентка
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

ДИТЯЧІ КНИГИ ПРО ВІЙНУ В УКРАЇНІ

Тому що єдина функція української літератури сьогодні - свідчити, описувати долі, документувати злочини. ... Література стає своєрідною психотерапією, допомагає пережити найбільші втрати, дає надію, що все це не даремно, що ми будемо почуті. / Because the only function of Ukrainian literature today is to witness, to describe fates, to document crimes. ... Literature becomes a kind of psychotherapy, helping to endure the greatest losses, giving hope that all this is not in vain, that we will be heard.

Андрій Любка [1]

Дослідження видавництва дитячих книжок під час війни є актуальним через зміни, які відбулися в українському суспільстві під впливом військових подій. Важливо зрозуміти, як війна вплинула на видавців, авторів та читачів, а також з'ясувати, як дитяча література про війну виконує свої соціальні та освітні функції в умовах воєнного часу. Данський проєкт AUFF NOVA: "PUBLISH: Children's Books in the Russia-Ukraine War" / «ВИДАВНИЦТВО: Дитячі книги у російсько-українській війні» документує видання дитячих книг про війну в Україні як процес творення на тлі руйнації. Це дослідження спрямоване на аналіз книжок для дітей, що стосуються тем війни, та вивчення їх можливого впливу на дитячу читацьку аудиторію. Зокрема, метою дослідження є вивчення впливу війни на видавничу діяльність, а також умов, за яких видавалися дитячі книжки про теперішню війну в Україні. Особлива увага приділяється дитячій літературі про війну, яка має на меті підтримку дітей у складний час, формування у них надії, сили та обізнаності.

На підготовчому етапі дослідження нами було проведено попередній аналіз діяльності приблизно 40 українських видавництв, що спеціалізуються на дитячій літературі [2]. Цей аналіз дозволив зібрати більше 100 прикладів книжок про російсько-українську війну в Україні, переважна частина яких була видана після 2022 року.

Збір і аналіз колекції українських дитячих книжок про сучасну війну дозволив нам сформулювати такі тенденції щодо їх соціальних функцій.

Книжки для дітей про війну відображають різні аспекти: від правил поведінки в небезпечних умовах до психологічної підтримки дітей у складних недитячих умовах війни. Наприклад, деякі видання, як-от серія книжок-активіті про мінну безпеку дітей від видавництва Ранок (видавнича група Кенгуру), мають навчальну функцію і спрямовані на пояснення дітям правил поведінки в умовах війни щодо вибухонебезпечних предметів (вік цільової аудиторії дітей – від 5 років).

Видання мають на меті розкрити різний дитячий досвід війни, створивши умови для рефлексії цього досвіду та полегшення його переживання. Видавці використовують для цього різні мистецькі стратегії, створюючи, наприклад, п'єси-діалоги (наприклад, «Триматись за руки, сестричко» від видавництва Крокус), візуальні оповіді або книжки-картинки («Жовтий метелик» від Видавництва Старого Лева), арт-проекти («Жираф Монс. Харківська історія воєнної весни» від видавництва АССА спільно з Харківським державним академічним театром ляльок). Дитячі книги підіймають теми життя на окупованій території («Мій дім - війна» видавництво Теза); вимушеного переміщення людей («Мої вимушені канікули» видавництва Vivat); повітряних тривог («Діти повітряних тривог» від видавництва «Видавництво»); втрати рідних («Дубочок з війни» Видавництва Старого Лева); очікування рідних з фронту («Це тиха ніч, мій астронавте» від #Книголав) та багато інших.

Частина книжок має терапевтичну спрямованість, допомагаючи дітям пережити втрату дому, адаптацію, агресію, горе через загибель близьких. Наприклад, книга психологині та письменниці Тані Стус «Таємні історії маленьких і великих перемог» від видавництва #Книголав була створена як книжка для зцілення, пропонуючи читачам 10 оповідань з терапевтичним ефектом, що були створені за допомогою психологів і охоплюють теми дружби, підтримки, втрати та віри у перемогу.

Для старшої аудиторії дитяча література має на меті документування життя під час війни, часто через погляд дітей як головних героїв. Такі книжки, як «Абетка війни», написана Євгеном Степаненком та його донькою Солею, описують війну через емоційний досвід переписки дитини та її батька на фронті. Білінгвальні видання «Листи на війну» і «Листи з війни» від видавництва «Залізний тато» містять листи українських солдатів до дітей (і дітей до військових), що демонструють складну палітру людських емоцій під час війни. Книги видавництва «Геза» - «Повний нуль» і «Чорне, біле і все, що поміж» підіймають тему дитячого булінгу через вимушене переміщення дітей і сімей; а також шукають шляхи для об'єднання підлітків.

Книжки фіксують символи стійкості українців, як, наприклад, знамениті вцілілі під час бомбардувань півник і шафка з Бородянки, що стали символами стійкості та життя (книга «Котик, Півник, Шафка» від Видавництва Старого Лева). Серія книг від різних видавництв ведуть оповіді про війну від імені тварин, наприклад «Клуб врятованих. Непухнасті історії» видавництва Vivat або «Пес Патрон» видавництва Свічадо, демонструючи єднання та відповідальність українців у допомозі тим, хто того потребує.

Ініціатива спільного читання й обговорення разом з дітьми війни, що триває, розкривається у проєкті “Живі письменники. Як говорити з дітьми про війну та мир” («БараБука» спільно з НЦ «Мала академія наук України» і ГО «Смарт освіта»), які починаючи з 2019 року готують посібники й інформаційні матеріали для широкого кола фахівців [3; 4].

Таким чином, дитяча література про війну в Україні виконує надзвичайно важливі соціальні, освітні та психологічні функції: вона допомагає дітям осмислити реалії війни, формує їхню свідомість та сприяє подоланню емоційних травм. Крім того, ці книжки є важливим документальним джерелом, яке фіксує події війни та життєвий досвід дітей і дорослих під час війни.

Список використаної літератури

1. Lyubka Andriy. Opinion: In the past 2 years of war, we have all died a little. *The Kyiv Independent*, February 22, 2024. URL: <https://kyivindependent.com/opinion-in-the-past-2-years-of-war-we-all-died-a-little/>
2. Видавництва дитячої літератури України. *Львівська обласна бібліотека для дітей*. URL: <https://lodb.org.ua/bibliotekaryam/vydavnyctva-dytyachoyi-literatury-ukrayiny>
3. Живі письменники. Як говорити з дітьми про війну та мир. ГО «Смарт освіта». URL: <https://smart-osvita.org/%D0%9D%D0%B0%D1%88%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%94%D0%BA%D1%82%D0%B8/zhyvi-pysmennyky/>
4. #Живі Письменники: хто вони? *Український інститут книги*. URL: <https://aw.ubi.org.ua/>